

Εξόριστοι στη γλώσσα

Γλωσσικός αποκλεισμός και η κρατική πιστοποίηση της γλωσσομάθειας*

Δεν είναι ασυνήθιστο η πολιτική της αφομοίωσης των μεταναστών να συνδυάζεται με πρακτικές γλωσσικού αποκλεισμού. Όλο και περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες για να δώσουν άδεια παραμονής ή ιθαγένεια απαιτούν επάρκεια στη γλώσσα της χώρας υποδοχής: από 4 στις 14 (ποσοστό 29%) το 2002, οι χώρες αυτές έφτασαν τις 11 στις 18 (61%) το 2007 και τις 20 στις 27 (74%) το 2008.¹ Ορισμένες χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Λετονία, Ολλανδία, Σουηδία) απαιτούν πιστοποίηση της γλωσσικής επάρκειας για είσοδο των μεταναστών στη χώρα. Για μόνιμη διαμονή ή για την απόκτηση ιθαγένειας το επίπεδο γλωσσομάθειας που θεωρείται επαρκές ποικίλλει. Χρησιμοποιώντας την κλίμακα του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς (επίπεδα A1, A2, B1, B2, C1, C2), σχετικά χαμηλή γλωσσομάθεια απαιτείται σε χώρες όπως η Ελλάδα (επίπεδο A2) και υψηλή σε χώρες όπως η Πολωνία και η Δανία (επίπεδο C2). Σε ελάχιστες χώρες δεν είναι απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια ανάμεσά τους και η Κύπρος.²

Προφανώς, η θέσπιση προαπαιτούμενου γλωσσομάθειας σε τόσο πολλές ευρωπαϊκές χώρες δεν είναι τυχαία. Συνιστά πολιτική κατεύθυνση με στόχο τον

* Ευχαριστώ θερμά τον Γιώργο Σιμόπουλο, την Ειρήνη Παθιάκη, τον Λάμπρο Μπαλτσιώτη, τον Δημήτρη Χριστόπουλο και τον Αναστάσιο Τσαγαλιδή για τις παρατηρήσεις τους σε προσχέδια αυτής της ανακοίνωσης, η οποία δημοσιεύτηκε υπό μορφή επιφυλλίδας στην εφ. *Η Καθημερινή / Τέχνες και Γράμματα* 7/2/2010, 8, με τον τίτλο «Η γλώσσα όχι ως μέσο, αλλά ως εμπόδιο».

¹ Πηγή: ALTE· πβ. Piet van Avermaet, «Language policies for the integration of adult migrants: Tendencies in Europe - Some observations and reflections», http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Mig08-P-VanAvermaet_Txt_Tendencies_Survey.doc, 2008 (πρόσβαση: 22/4/2010)· «Language requirements for adult migrants: Results of a survey», http://www.coe.int/T/DG4/Linguistic/Source/Mig08_P-VanAvermaet_Survey_Reflections.ppt#1, 2008 (πρόσβαση: 22/4/2010). Βλ. επίσης Commission of the European Communities, «Third annual report on migration and integration», http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/immigration/docs/com_2007_512_en.pdf, 2007 (πρόσβαση: 22/4/2010).

² Βλ. Χρύσανθος Μανώλη, «Εγκρίθηκε το νομοσχέδιο για τη μόνιμη παραμονή ξένων υπηκόων: Ομόφωνο 'ναι' σε αλλοδαπούς», εφ. *Πολίτης* 2/2/2007, 23.

περιορισμό του αριθμού των μεταναστών και δικαίως κρίνεται υπό αυτή την οπτική στην επιστημονική βιβλιογραφία.³

Το νομοσχέδιο για την ιθαγένεια

Στην Ελλάδα, το ζητούμενο της γλωσσικής επάρκειας των μεταναστών συζητήθηκε ξανά με αφορμή το σχέδιο νόμου για την ιθαγένεια που έθεσε σε δημόσια διαβούλευση το Υπουργείο Εσωτερικών (2010). Στο άρθρο 3 του Ν. 3838/2010, με τον οποίο τροποποιείται ο Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας (Ν. 3284/2004), ορίζεται αορίστως ότι «ο αλλοδαπός που επιθυμεί να γίνει Έλληνας πολίτης με πολιτογράφηση πρέπει [...] να γνωρίζει επαρκώς την ελληνική γλώσσα, ώστε να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την κατοχή της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη». Αφήνεται να εννοηθεί ότι η ελληνομάθεια μπορεί να αποδειχτεί με περισσότερους του ενός τρόπους. Τελική γνώμη διατυπώνει η Επιτροπή Πολιτογράφησης (στην οποία δεν συμμετέχει γλωσσολόγος) μετά από συνέντευξη, όπου κρίνεται, μεταξύ άλλων, εάν ένας μετανάστης έχει «επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας». Στην Επιτροπή μπορεί ένας αλλοδαπός να προσκομίσει «στοιχεία που πιστοποιούν ότι γνωρίζει την ελληνική γλώσσα» (άρθρο 5).

Είναι όμως απαραίτητη η γλωσσική επάρκεια για την πολιτογράφηση των μεταναστών; Ας δούμε τι ισχύει μέχρι σήμερα.

Εκπαίδευση μεταναστών

Στην Ελλάδα, για να υπαχθεί ένας αλλοδαπός στο «καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος» υποχρεούται, όπως είπαμε, να παρουσιάσει αποδεικτικό επάρκειας επιπέδου Α2. Για να πάρουν το πιστοποιητικό αυτό, οι μετανάστες πρέπει: α) να

³ Βλ. Ingrid Piller, «Naturalization language testing and its basis in ideologies of national identity and citizenship», *The International Journal of Bilingualism* 5.3 (2001), 259-277· Clare Mar-Molinero & Patrick Stevenson, επιμ., *Language Ideologies, Policies and Practices: Language and the Future of Europe*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2006· Guus Extra, Massimiliano Spotti & Piet van Avermaet, επιμ., *Language testing, migration and citizenship: Cross-national perspectives on integration regimes*, London: Continuum, 2009· Gabrielle Hogan-Brun, Clare Mar-Molinero & Patrick Stevenson, επιμ., *Discourses on language and integration: Critical perspectives on language-testing regimes in Europe*, Amsterdam: Benjamins, 2009· Bernard Spolsky, επιμ., *Language policy and language assessment*, αφιέρωμα στο περ. *Annual Review of Applied Linguistics* 29 (2009). Ειδικά για τη Μεγάλη Βρετανία, βλ. Adrian Blackledge, *Discourse and power in a multilingual world*, Amsterdam: Benjamins, 2005· για τη Σουηδία, μια παραδοσιακά «γλωσσικά φιλελεύθερη» χώρα, βλ. Tommaso M. Milani, *Debating Swedish: Language politics and identity in contemporary Sweden*, διδακτορική διατριβή, Stockholm: Centre for Research on Bilingualism – Stockholm University, 2007· του ίδιου, «Language testing and citizenship: A language-ideological debate in Sweden», *Language in Society* 37 (2008), 27-59· κ.ά. Δυστυχώς, η ελληνική περίπτωση απουσιάζει από τη διεθνή βιβλιογραφία.

έχουν παρακολουθήσει «μαθήματα ελληνικής γλώσσας, διάρκειας τουλάχιστον εκατόν πενήντα (150) ωρών, και μαθήματα στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού, είκοσι πέντε (25) ωρών», στα τμήματα των Κέντρων Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Κ.Ε.Ε.) του Υπουργείου Παιδείας και βέβαια β) «να έχουν επιτύχει στις ειδικές γραπτές και προφορικές εξετάσεις που διενεργούνται μετά την ολοκλήρωση των μαθημάτων αυτών» (ΚΥΑ 16928/2007). Ο Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας απαιτεί επίσης «επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής ιστορίας και γενικά του ελληνικού πολιτισμού».

Πράγματι, από το καλοκαίρι του 2004 μέχρι και το καλοκαίρι του 2008 λειτούργησαν 865 τμήματα σε όλη τη χώρα και εκπαιδεύτηκαν σε αυτά 15.873 μετανάστες. Την εκπαίδευση των μεταναστών μέσω των Κ.Ε.Ε. την εποπτεύει το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.), το οποίο έχει μέχρι σήμερα οργανώσει δύο φορές εξετάσεις πιστοποίησης της ελληνομάθειας, στις οποίες συνολικά δήλωσαν συμμετοχή 1.805 μετανάστες, προσήλθαν 1.431, και πέτυχαν σ' αυτές («πιστοποιήθηκαν», όπως λέγεται) 1.408.⁴ Τα ποσοστά επιτυχίας είναι υψηλά σε σχέση με τους προσελθόντες, χαμηλά σε σχέση με τους παρακολουθήσαντες (μόλις το 9% προσήλθε στις εξετάσεις) και μηδαμινά σε σχέση με το συνολικό αριθμό των νόμιμων μεταναστών στη χώρα. Σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών (προσωπική επικοινωνία 27/5/2009) την ίδια περίπου περίοδο ο συνολικός αριθμός μεταναστών με άδεια «επί μακρόν διαμένοντος» ήταν μόλις εξήντα εννιά (69) άτομα! Και αυτό δεν είναι το μοναδικό παράδοξο στην εκπαίδευση των μεταναστών.

Επίπεδα γλωσσομάθειας

Την επιστημονική εποπτεία για τον ορισμό των επιπέδων γλωσσομάθειας την έχει όχι το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. αλλά το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Κ.Ε.Γ.), το οποίο επίσης διοργανώνει εξετάσεις πιστοποίησης της ελληνομάθειας. Το Κ.Ε.Γ. ορίζει αναλυτικά τέσσερα επίπεδα (Α, Β, Γ και Δ),⁵ τα οποία δεν βρίσκονται σε ακριβή αντιστοιχία με τα έξι του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς (το επίπεδο Α του Κ.Ε.Γ. θα

⁴ Βλ. ΔΤ της Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης της 13/11/2008, <http://www.gsae.edu.gr/index.php/press/242-2008-11-13-04-00-48> (πρόσβαση: 18/2/2010) και της 6/4/2009, <http://www.gsae.edu.gr/index.php/press/42-official/293-2009-04-06-08-32-50> (πρόσβαση: 14/4/2009): αθροίζω τα ποσά από τα δύο αυτά ΔΤ.

⁵ Κ.Ε.Γ., *Πιστοποίηση επάρκειας της ελληνομάθειας*, Θεσσαλονίκη: Κ.Ε.Γ., 1997· Στάθης Ευσταθιάδης κ.ά., *Πιστοποίηση επάρκειας της ελληνομάθειας: Αναλυτικό εξεταστικό πρόγραμμα*, Θεσσαλονίκη: Κ.Ε.Γ., 2001· πβ. Στάθης Ευσταθιάδης, επιμ., *Ενδιάμεσο επίπεδο για τα νέα ελληνικά*, Θεσσαλονίκη: Κ.Ε.Γ., 2001.

μπορούσε να θεωρηθεί ισοδύναμο με το Α2 ή και το Β1).⁶ Η αντιστοιχία δεν είναι ακριβής ούτε με τα τέσσερα επίπεδα ελληνομάθειας που ορίζει το Πανεπιστήμιο Αθηνών.⁷ Οι διακρίσεις μεταξύ επιπέδων είναι ασαφείς. Συμβαίνει έτσι στα βιβλία προετοιμασίας για τις εξετάσεις ελληνομάθειας του Κ.Ε.Γ., καθώς και στα θέματα των εξετάσεων του Ι.Δ.ΕΚ.Ε., να υπάρχουν κείμενα που χαρακτηρίζονται επιπέδου Α2, ενώ στην πραγματικότητα είναι πολύ δυσκολότερα.

Ας συγκρίνουμε δύο παραδείγματα. Το κείμενο (1) είναι απόσπασμα από συνομιλία που περιλαμβάνεται στο βιβλίο προετοιμασίας του Κ.Ε.Γ. για τις εξετάσεις ελληνομάθειας επιπέδου Δ.⁸ Το κείμενο (2) είναι απόσπασμα παρόμοιας συνομιλίας από το βιβλίο προετοιμασίας για τις εξετάσεις ελληνομάθειας του πολύ χαμηλότερου επιπέδου Β.⁹

(1)

Δημοσιογράφος: Αγαπητοί μας ακροατές, το θέμα της συζήτησής μας σήμερα είναι αρκετά πρωτότυπο αλλά και πολύ ενδιαφέρον. Θα μιλήσουμε για την αποδιοργάνωση του βιολογικού κύκλου εξαιτίας ενός υπερατλαντικού ταξιδιού, τις συνέπειες και την αντιμετώπιση του προβλήματος. Σήμερα έχουμε μαζί μας δύο εκλεκτούς καλεσμένους που θα δώσουν χρήσιμες πληροφορίες σε όσους κάνουν ή πρόκειται να κάνουν υπερατλαντικά ταξίδια. Είναι η κυρία Μπάκα, υπεύθυνη ενός μεγάλου και πολύ γνωστού ταξιδιωτικού γραφείου και ο γιατρός κύριος Δημητρίου. Κύριε Δημητρίου, ας αρχίσουμε από σας. Πείτε μας πρώτα, για να καταλάβουν οι ακροατές μας, τι είναι το jet lag, όπως συνηθίσαμε να το λέμε.

κ. Δημητρίου: Το jet lag είναι η κατάσταση που ταλαιπωρεί τους περισσότερους ταξιδιώτες έπειτα από πτήσεις προς χώρες με μεγάλη διαφορά ώρας. Η ιατρική λέει ότι οφείλεται στην απότομη αλλαγή των καθημερινών συνηθειών λόγω της διαφοράς της ώρας. Αυτό που συμβαίνει είναι να νιώθει ο ταξιδιώτης παράξενα για μερικές ημέρες, δηλαδή να είναι αφηρημένος, να έχει πονοκέφαλο, να νιώθει υπνηλία κατά τη διάρκεια της ημέρας και να μένει άπνους κατά τη διάρκεια της νύχτας, να έχει πρήξιμο στα πόδια και ξηρό δέρμα.

⁶ Το Π.Δ. 60/30-6-2010 ΦΕΚ Α' 98 καθιερώνει τελικά 6 επίπεδα γλωσσομάθειας και ορίζει τις αντιστοιχίες των υπαρχόντων επιπέδων ως εξής: Α=Α2, Β=Β1, Γ=Β2, Δ=Γ1.

⁷ Αθηνά Αποστόλου-Πανάρα κ.ά. *Αναλυτικό πρόγραμμα για τη διδασκαλία της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας σε ενήλικους (Επίπεδα 1 και 2: Εισαγωγικό και Βασικό)*, Αθήνα: Διατμηματικό Πρόγραμμα Διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας – Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1998· Παναγιώτης Κοντός κ.ά., *Αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας σε ενήλικους: Επίπεδο επάρκειας*, Αθήνα: Διατμηματικό Πρόγραμμα Διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας – Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2002· Μαρία Ιακώβου & Σπυριδούλα Μπέλλα, *Αναλυτικό πρόγραμμα διδασκαλίας σε ενήλικους: Προχωρημένο επίπεδο*, Αθήνα: Διατμηματικό Πρόγραμμα Διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας – Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004.

⁸ Νιόβη Αντωνοπούλου κ.ά., *Πιστοποίηση επάρκειας της ελληνομάθειας: Θέματα για την εξάσκηση των υποψηφίων – Επίπεδο Δ'.* Θεσσαλονίκη: Κ.Ε.Γ., 2001, 18-19.

⁹ Νιόβη Αντωνοπούλου κ.ά., *Πιστοποίηση επάρκειας της ελληνομάθειας: Θέματα για την εξάσκηση των υποψηφίων – Επίπεδο Β'.* Θεσσαλονίκη: Κ.Ε.Γ., 2001, 21.

(2)

Δημοσιογράφος: Το μοντέρνο πένταθλο και το τρίαθλο είναι δύο αγωνίσματα των Ολυμπιακών Αγώνων που δεν είναι τόσο γνωστά στον πολύ κόσμο. Κι όμως, και τα δύο έχουν ένα μεγάλο αριθμό θαυμαστών. Γι' αυτά τα δύο αγωνίσματα θα μας δώσει κάποιες πληροφορίες ο κύριος Γιώργος Αλεξίου, γυμναστής. Κύριε Αλεξίου, σας ακούμε.

κ. Αλεξίου: Ένας γάλλος αξιωματικός στα τέλη του 19ου αιώνα χρειάστηκε να κάνει μια περιέργη διαδρομή με το άλογό του για να μεταφέρει ένα επείγον μήνυμα. Στη διαδρομή χρησιμοποίησε το ξίφος, κολύπησε σε ποτάμι, έτρεξε και πυροβόλησε. Έτσι, γεννήθηκε το μοντέρνο πένταθλο που μπήκε στο ολυμπιακό πρόγραμμα από το 1912 στους Ολυμπιακούς της Στοκχόλμης. Στην αρχή οι αθλητές αγωνίζονται στη σκοποβολή. Πρέπει να ρίξουν 20 σφαίρες σε στόχο που βρίσκεται 10 μέτρα μακριά μέσα σε 40 δευτερόλεπτα. Μετά αγωνίζονται στην ξιφομαχία. Ύστερα κολυμπούν 200 μέτρα σε πισίνα και μετά το κολύμπι τούς περιμένει το άλογο για να τρέξουν και να πηδήξουν εμπόδια. Η δυσκολία είναι ότι οι αθλητές δε γνωρίζουν το άλογο που ιππεύουν. Τέλος, πρέπει να μουν στο στάδιο και να τρέξουν 3.000 μέτρα.

Το τρίαθλο είναι αρκετά διαφορετικό. Αν και έχει ζωή 26 ετών, μπήκε για πρώτη φορά στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Σίδνεϊ το 2000. Το σπορ αυτό το αγαπούν πολύ στην Αυστραλία, και στους Ολυμπιακούς του Σίδνεϊ χιλιάδες θεατές παρακολούθησαν την προσπάθεια των αθλητών. Ο αγώνας περιλαμβάνει κολύμβηση 1500 μέτρα στη θάλασσα, 40 χιλιόμετρα ποδηλασία σε ανώμαλο έδαφος και 10.000 μέτρα τρέξιμο, επίσης σε ανώμαλο δρόμο. Τα τρία αγωνίσματα είναι συνεχόμενα, κάτι που κάνει την προσπάθεια των αθλητών πολύ κουραστική.

Πρόκειται για συγκρίσιμα κείμενα. Και τα δύο προσομοιώνουν συνομιλία δημοσιογράφου με καλεσμένο σε υποτιθέμενη ραδιοφωνική εκπομπή. Οι διάλογοι και στις δύο περιπτώσεις εξελίσσονται σαν χωριστοί μονόλογοι. Και τα δύο κείμενα χρησιμοποιούνται για τη διάγνωση της ικανότητας κατανόησης του προφορικού λόγου (ο εξεταζόμενος ακούει τη συνομιλία μαγνητοφωνημένη και καλείται να απαντήσει σε ερωτήσεις). Ο μόνος συντελεστής δυσκολίας που διαφοροποιεί τα δύο κείμενα είναι η έκτασή τους: το (1) είναι απόσπασμα διαλόγου εκτενέστερου από τον διάλογο απόσπασμα του οποίου είναι το (2): 531 λέξεις έναντι 278. Εκτός από την έκταση, δεν χρειάζονται ειδικές γνώσεις γλωσσολογίας για να γίνει αντιληπτό ότι τα δύο κείμενα δεν διαφέρουν σημαντικά ως προς τον βαθμό δυσκολίας. Και στα δύο εμφανίζονται παρόμοια γραμματικά φαινόμενα (λ.χ., λέξεις που ανήκουν σε όλα, λίγο-πολύ, τα κλιτικά υποδείγματα), αρκετά σύνθετες συντακτικές δομές (αναφορικές, αιτιολογικές, εναντιωματικές κ.ά. δευτερεύουσες προτάσεις, σύνθετες επιρρηματικές φράσεις κ.λπ.) και ειδικό λεξιλόγιο. Ας προσεχτεί ιδιαίτερα ο ψετο-επικοινωνιακός χαρακτήρας αυτών των διαλόγων, που πολύ μακρινή σχέση έχουν με μία πραγματική, ζωντανή συνομιλία στα ΜΜΕ – και, βέβαια, ακόμη πιο μακρινή με τις καθημερινές συνομιλίες στις οποίες συμμετέχουν οι ίδιοι οι εξεταζόμενοι. Η αντίληψη για τη γνώση της ελληνικής που λανθάνει σε τέτοια κείμενα είναι ξεκάθαρα *ολιστική*:

γλώσσα θεωρείται όχι μια διαδικασία αλλά μάλλον ένα «πράγμα» ολικό, μονολογικό και όχι διαλογικό, μη διαβαθμίσιμο, εντελές, ομοιογενές, πλήρες σε κάθε περίπτωση επικοινωνίας.

Στοιχεία ιστορίας και πολιτισμού

Τέλος, σε μια χώρα οι πολιτικοί και πνευματικοί ταγοί της οποίας επαίρονται με τόση αυταρέσκεια για την πολιτιστική της κληρονομιά, θα ήταν παράλειψη, νομίζω, να μην αναφερθούμε στα μαθήματα ιστορίας και πολιτισμού που γίνονται στα Κ.Ε.Ε. Τα μαθήματα αυτά (συνολικά: 25 ώρες διδασκαλίας) βασίζονται αποκλειστικά σ' ένα φυλλάδιο τριάντα μίας σελίδων,¹⁰ το οποίο καλύπτει την ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό από την προϊστορία μέχρι και τη σύγχρονη εποχή. Η περιεκτική αυτή γνώση κωδικοποιείται περαιτέρω σε ένα ειδικό σύγγραμμα που περιλαμβάνει 120 ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής.¹¹ Από το σύνολο αυτό, επιλέγονται τυχαία 40 ερωτήσεις για τις εξετάσεις πιστοποίησης. Η πρώτη σελίδα από το εντυπωσιακό αυτό σύγγραμμα παρουσιάζεται στην Εικόνα 1. Ορισμένοι εξεταστές με τους οποίους μίλησα υποθέτουν ότι οι εξεταζόμενοι αποστηθίζουν τις απαντήσεις χωρίς να κατανοούν τις ερωτήσεις· μαθαίνουν, λ.χ., ότι η επιλογή «α. Όμηρος» –και όχι «β. Ησίοδος» ούτε «γ. Αρχίλοχος»– είναι η σωστή απάντηση σε κάποιο ερώτημα, στην προκειμένη περίπτωση το ερώτημα «5. Σε ποιον Έλληνα ποιητή ανήκουν τα έπη Ιλιάδα και Οδύσσεια», όπως παλιότερα μερικοί υποψήφιοι οδηγοί αποστήθιζαν τις απαντήσεις στο τεστ του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, χωρίς να κατανοούν τη λειτουργία των σημάτων.

¹⁰ Αθανάσιος Θ. Φωτόπουλος, «Στοιχεία Ιστορίας και Πολιτισμού της Ελλάδας», [Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων], χ.χ.

¹¹ Αθανάσιος Θ. Φωτόπουλος, «Ελληνική Ιστορία και Πολιτισμός: Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής για τους υπηκόους τρίτων χωρών που συμμετέχουν στις εξετάσεις πιστοποίησης γνώσης της ελληνικής γλώσσας και στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού», Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων 2008.

Εικόνα 1. Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής για τις εξετάσεις ιστορίας και πολιτισμού.

1) ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

1. Σε ποιο μέρος της Ελλάδας αναπτύχθηκε ο Μινωικός πολιτισμός;

- α. Κρήτη β. Μακεδονία γ. Πελοπόννησο

(α. αναπτύχθηκε στην Κρήτη και πήρε το όνομά του από το βασιλιά Μίνωα)

2. Πώς ονομαζόταν ο πρώτος βασιλιάς της Κρήτης;

- α. Μίνωας β. Λεωνίδα γ. Ξέρξης

(α. Είναι ο πρώτος βασιλιάς της Κνωσού και ο πρώτος κατά παράδοση που απέκτησε στόλο)

3. Ποιος ήταν ο αρχαιολόγος που ανακάλυψε τους τάφους στις Μυκήνες;

- α. Μάικλ Βέντρις β. Τζον Τσάντγουικ γ. Ερρίκος Σλήμαν

(γ. Ανέσκαψε στην ακρόπολη των Μυκηνών)

4. Ποια μυκηναϊκή γραφή έχει διαβαστεί από τους Βέντρις και Τσάντγουικ;

- α. Γραμμική Α' β. Γραμμική Β' γ. Ιερογλυφική

(β. Είναι συλλαβική γραφή. Επιγραφές γραμμένες στη Γραμμική Β' βρέθηκαν στη Μινωική Κρήτη, αλλά και στις Μυκήνες)

5. Σε ποιον Έλληνα ποιητή ανήκουν τα έπη Ιλιάδα και Οδύσσεια;

- α. Όμηρος β. Ησίοδος γ. Αρχίλοχος

(α. Για αυτό ονομάζονται και ομηρικά έπη)

6. Πώς ονομαζόταν η λαϊκή συνέλευση της Σπάρτης;

- α. Απέλλα β. Γερουσία γ. Εκκλησία του Δήμου

Συμπεράσματα και προτάσεις

Ας συνοψίσουμε: Στο όνομα της ομαλής «ένταξης» ή της «ενσωμάτωσης» των μεταναστών (όπως ευφημιστικά λέγεται η αφομοίωση), στήνεται ένας ολόκληρος εκπαιδευτικός μηχανισμός προκειμένου να υπηρετηθεί ένα σύστημα πιστοποίησης για τις βαθμίδες του οποίου ούτε οι ίδιοι οι επιστήμονες συμφωνούν. Έχοντας προδώσει τον διακηρυγμένο του στόχο, δηλαδή την ένταξη των μεταναστών, ο εκπαιδευτικός αυτός μηχανισμός προβάλλεται ως άλλοθι για την απροθυμία της προηγούμενης, τουλάχιστον, κυβέρνησης να δώσει άδειες μόνιμης διαμονής ή την ιθαγένεια σε μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα.

Ο εκπαιδευτικός αυτός μηχανισμός υπηρετεί το ιδεώδες της μονογλωσσίας. Ο χώρος στον οποίο απονέμεται η ιθαγένεια (η ελληνική επικράτεια) ταυτίζεται με τον ιδεατό χώρο εντός του οποίου μιλιέται η ελληνική γλώσσα. Και οι δύο χώροι γίνονται αντιληπτοί ως ενιαίοι και ομοιογενείς. Η γλωσσική εκπαίδευση επιστρατεύεται ως μέσο για τη διπλή αυτή ομοιογενοποίηση. Χρησιμοποιούνται διδακτικές μέθοδοι παρωχημένες και ακατάλληλες. Όπως έχω δείξει αλλού,¹² η ελληνική ως ξένη διδάσκεται ακόμη σύμφωνα με το κυρίαρχο πρότυπο της ελληνικής ως μητρικής. Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό, όποιοι μαθαίνουν ελληνικά πρέπει, κατά κάποιο τρόπο, να τα ξέρουν ήδη – όπως ο μητροδίδακτος ομιλητής γνωρίζει ήδη τη γλώσσα που διδάσκεται στην εκπαίδευση. Η ελληνική γλώσσα γίνεται αντιληπτή ως ένα «πράγμα», ως κάτι συμπαγές, ολικό, ομοιόμορφο. Είναι η ίδια, παντού και πάντα, την πρώτη στιγμή που αρχίζει η εκμάθησή της και τη στιγμή που τελειώνει. Δεν υπάρχει, βέβαια, τέτοια «ολική» γλώσσα: η γλώσσα που καλούνται να κατακτήσουν όσοι αλλοδαποί επιθυμούν να αποκτήσουν ελληνική ιθαγένεια ή άδεια «επί μακρόν διαμένοντος» δεν υπάρχει.

Χρειάζεται, νομίζω, να σπάσει ο ενδιάμεσος κρίκος στην αλυσίδα εκπαίδευση-πιστοποίηση-πολιτογράφηση. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα μοναδικός στόχος του οποίου είναι η πιστοποίηση δεν μπορεί παρά να λειτουργεί με το φόβητρο του αποκλεισμού. Από την άλλη, ένα σύστημα πολιτογράφησης το οποίο δεν μεριμνά για την εκπαίδευση των μεταναστών είναι ένα σύστημα υποκριτικό, διότι στερεί από τους αλλοδαπούς τις προϋποθέσεις για να αποκτήσουν αυτό που τους ζητείται να προσκομίσουν: το περίφημο πιστοποιητικό γλωσσομάθειας. Αν σπάσει ο ενδιάμεσος

¹² «Πριν από τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας», στο *Σύγχρονες τάσεις στην ελληνική γλωσσολογία*, επιμ. Δήμητρα Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά., Αθήνα: Πατάκης, 2003, 87-107.

κρίκος της πιστοποίησης, θα πρέπει ν' αναζητηθούν τρόποι ενδυνάμωσης του δεσμού που ενώνει την εκπαίδευση με την πολιτογράφηση.

Ειδικά για την απόδοση της ιθαγένειας θα ήταν εύλογο η Επιτροπή Πολιτογράφησης να λαμβάνει υπόψη της κάθε εναλλακτικό τρόπο πιστοποίησης της ελληνομάθειας: φοίτηση σε ελληνικό σχολείο, εξετάσεις του Ι.Δ.ΕΚ.Ε., του Κ.Ε.Γ. ή του Πανεπιστημίου Αθηνών, μαθήματα σε ανεξάρτητους οργανισμούς, προσωπική εμπειρία, αυτοδιδασκαλία, ικανότητα επικοινωνίας – όλα αυτά προσμετρώμενα κατά την προφορική εξέταση ενώπιον της Επιτροπής Πολιτογράφησης. Έστω τώρα ότι για την άδεια μόνιμης διαμονής παύει πλέον να είναι απαραίτητη η πιστοποίηση της γλωσσομάθειας· αρκεί ένα αποδεικτικό ότι ο ενδιαφερόμενος παρακολούθησε τόσες ώρες ελληνικής γλώσσας στα Κ.Ε.Ε., εφόσον η γλωσσομάθειά του δεν πιστοποιείται με άλλον τρόπο.

Μία τέτοια κίνηση μόνο ευεργετικές επιπτώσεις θα είχε. Πρώτον, θα απελευθέρωνε την εκπαίδευση των μεταναστών από τις εξετάσεις – όπως περίπου θεωρείται αυτονόητο και για την εκπαίδευση των ελληνόφωνων. Το ίδιο το Υπουργείο Παιδείας διακηρύσσει άλλωστε ότι «η Διά Βίου Μάθηση είναι ενεργός, συνεχής, αλλά επουδενί εξαναγκαστική διαδικασία» (ΔΤ 4/1/2010). Θα χρειαζόταν βέβαια να πολλαπλασιαστούν και να αναβαθμιστούν τα κέντρα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας· με περισσότερα τμήματα, νέους και πρόθυμους δασκάλους, τάξεις όλων των επιπέδων που να απευθύνονται σε σπουδαστές καθέννας από τους οποίους έχει διαφορετικές ανάγκες γραμματισμού και επικοινωνίας. Ποιος όμως φοβάται μίαν εκπαίδευση απαλλαγμένη από τον φόβο του αποκλεισμού;

Δεύτερον, η ίδια η προοπτική της ένταξης θα έδινε στους μετανάστες ένα πολύ ισχυρό κίνητρο να μάθουν ελληνικά. Αλλά στο ζήτημα αυτό το πιο δύσκολο είναι ν' αλλάξουμε τις ιδεολογικές μας συνήθειες. Συνηθίσαμε να θεωρούμε τη γλώσσα προαπαιτούμενο της ένταξης, ενώ στην πραγματικότητα το αντίθετο ισχύει: η απρόσκοπτη ένταξη των μεταναστών θα ήταν το ισχυρότερο κίνητρο για την ενίσχυση της ελληνομάθειάς τους.